

Respectarea principiilor statului de drept în condițiile procesului de negocieri privind aderarea la Uniunea Europeană a Republicii Moldova.

PÎRȚAC Grigore,
doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
grigorepirtac@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-003-3281-3711>

RUSSU Valeria,
studentă la Facultatea Științe Politice și Relații Internaționale,
specialitatea Relații Internaționale,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
valeriarussu852@gmail.com

REZUMAT

În acest articol autorii analizează importanța respectării principiilor statului de drept în procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Autorii menționează că statul de drept este una dintre valorile fundamentale ale Uniunii, consacrate în articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană. Concomitent, el reprezintă o condiție prealabilă pentru protejarea tuturor celorlalte valori fundamentale ale Uniunii, inclusiv a drepturilor fundamentale și a democrației. Respectarea statului de drept este esențială pentru însăși funcționarea UE: pentru aplicarea eficace a legislației UE, pentru buna funcționare a pieței interne, pentru menținerea unui mediu favorabil investițiilor și pentru încrederea reciprocă.

În concluzie, esența statului de drept este protecția jurisdicțională efectivă, care necesită sisteme naționale de justiție independente, eficiente și de calitate.

Termeni cheie: stat, stat de drept, valori fundamentale, drepturi fundamentale, democrație, legislație.

Respect for the principles of the rule of law in the conditions of the process of negotiations, regarding the accession to the European Union of the Republic of Moldova.

PÎRȚAC Grigore,
PhD in political science, associate professor,
University of European Studies of Moldova,
grigorepirtac@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-003-3281-3711>

RUSSU Valeria,
student at the Faculty of Political Sciences and International Relations,
majoring in international relations,
University of European Studies of Moldova,
valeriarussu852@gmail.com

SUMMARY

In this article the authors analyze the importance of respecting the principles of the rule of law in the accession process of the Republic of Moldova to the European Union.

The authors mention that the rule of law is one of the fundamental values of the Union, enshrined in Article 2 of the Treaty on European Union. At the same time, it represents a precondition for the protection of all other fundamental values of the Union, including fundamental rights and democracy. Respect for the rule of law is essential for the very functioning of the EU: for the effective application of EU law, for the smooth functioning of the internal market, for maintaining an investment-friendly environment and for mutual trust. The essence of the rule of law is effective judicial protection, which requires independent, effective and quality national justice systems.

In conclusion, the essence of the rule of law is effective judicial protection, which requires independent, effective and quality national justice systems.

Key terms: rule of law, fundamental values, fundamental rights, democracy, legislation.

În noiembrie 2023 Comisia Europeană a emis o recomandare de deschidere a negocierilor de aderare cu Republica Moldova, iar decembrie 2023 liderii Uniunii Europene au decis să deschidă negocierile de aderare cu Republica Moldova și au invitat Consiliul Uniunii Europene să adopte cadrul de negociere după finalizarea etapelor relevante prevăzute în raportul Comisiei. Această decizie istorică a readus în atenție importanța respectării principiilor statului de drept în țara noastră ca o condiție fundamentală în procesul de integrare europeană.

Statul este un concept complex care poate fi cercetat din mai multe perspective, cum ar fi: juridică, politică și social-economică.

Din perspectivă juridică, statul este chiar el persoana juridică de drept public, cu competență juridică absolută și un patrimoniu propriu urmărind evoluția societății prin satisfacerea nevoilor acesteia. Astfel, trebuie să privim statul ca pe o formă a creațiunii dreptului, ori ca o personificare juridică a națiunii.

Din perspectivă politică, statul este organizat și funcționează după viziunea conducătorilor asupra binelui comun impus în urma dobândirii puterii prin mijloace legale sau ilegale, respectiv cele legale se regăsesc sub formă de alegeri libere, iar cele ilegale sunt utilizate în statele totalitare. Astfel, rezultă că, conducătorii au rolul de a rezolva problemele și trebuie să caute mijloace de a îmbunătăți viața comunității civice.

Din punct de vedere social-economic, statul este văzut ca un instrument de creare a unei balanțe, a unui echilibru între interesele individuale și interesele generale, țelul fiind micșorarea lipsei de egalitate socială și dezvoltarea gradului de satisfacție în desfășurarea serviciilor publice. [1, pag.3]

Cu referire la statul de drept, acesta este o categorie și un principiu fundamental consacrat chiar în textul legii fundamentale a țării (art. 1 din Constituția Republicii Moldova). Procesul de creare a statului de drept durează în timp și necesită schimbări fundamentale în domenii-cheie ale vieții publice și sociale a țării, precum și în conștiința juridică a cetățenilor.

Republica Moldova, dar și alte state care au acceptat doctrina statului de drept, sunt influențate de două direcții esențiale: în primul rând, consacrarea priorității omului și a drepturilor sale în raport cu alte valori sociale; în al doilea rând supremația legii. Constituția Republicii Moldova (articolul 1, alin. 3) recunoaște că demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

În Constituția Republicii Moldova, se găsește remarca „Republica Moldova este un stat democratic, de drept ...”, dar, bineînțeles, nu orice stat care se intitulează sau se proclamă „stat de drept” își realizează, în fapt, menirea. Existența unui stat real de drept și democratic depinde de îndeplinirea unor condiții și exigențe.

Statul de drept poate și trebuie să ie construit tocmai pentru a oferi oamenilor liniștea și siguranța de care au nevoie pentru a-și exercita drepturile și libertățile cetățenești. [2, art. 1, alin. 3]

În această ordine de idei, putem afirma cu certitudine că o primă condiție în ediicarea unui stat de drept în Republica Moldova este consolidarea statalității. De asemenea, este evident că procesul de constituire a statului de drept în Republica Moldova se va axa pe principiile moderne de funcționare a statului și anume:

- principiul separației și colaborării puterilor;
- principiul pluralismului politic și ideologic;
- principiul democratismului;
- principiul legalității, etc.

Prin separarea puterilor în stat nu se are în vedere izolarea lor absolută. Dimpotrivă, este necesar ca ele să conlucreze. Iată de ce Constituția Republicii Moldova, stipulând acest principiu, subliniază necesitatea colaborării puterilor: „În Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției” (art. 6).

Starea de lucruri nefavorabilă în domeniul asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor în Republica Moldova, pe fundalul sloganului despre statul de drept (articolul I din Constituția Republicii Moldova) se referă la respectarea drepturilor în anumite domenii, precum:

- respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități accesul la justiție; libertatea de opinie și de exprimare;
- dreptul la protecție socială și la un trai decent;
- dreptul la ocrotirea sănătății;
- dreptul la apă și sanitație;
- dreptul la condițiile decente de detenție;
- corupția care este un obstacol enorm în realizarea tuturor drepturilor omului.

Cu regret, există un șir de probleme ce țin de oferirea asistenței juridice garantate de stat privind lipsa răspunsului la solicitările cu privire la: acordarea asistenței juridice, calitatea nesatisfăcătoare a asistenței juridice prestate de către avocați, nerestituirea actelor în original prezentate la solicitarea avocaților, neinformarea clientului despre acțiunile întreprinse,

refuzul oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, de a acorda asistență juridică de stat. [3, pag. 2.]

În opinia cercetătorului Valeriu Mîndru [4, pag. 122], pentru o justiție calitativă, pentru sporirea încrederii în instituțiile statului și masive a parcursului european al Republicii Moldova sunt necesare eforturi susținute și cu impact concret în diverse domenii ale vieții care să fie percepute și apreciate pozitiv de către cetățeni, iar pentru aceasta este nevoie de o politică coerentă și clară a statului, de o guvernare responsabilă. Or, vectorul european trebuie să devină o prioritate a statului nu numai în politica externă, dar și în cea internă.

Termenul de principiu își are originea în grecescul **“arhe”** care desemnează acțiunea de a conduce, dar și mișcarea de a începe. Substantivul **“arhon”** înseamnă ceea ce stă de conducător, de căpetenie, pe cînd **“arheic”** este începutul, temei logic al lucrurilor. Latinii au tradus din greaca veche verbul **“arhe”** cu principium, ceea ce înseamnă început, prim, temei. Din latină principium își păstrează intact rădăcina: în română - principiu; franceză - principe; italiană - principio; engleză - principle; rusă - prințip etc.

Considerăm că principiile dreptului sînt acele idei (prescripții) fundamentale, diriguitoare ale sistemului de drept și ale compartimentelor acestuia, precum și modalitatea de coordonare a normelor juridice în jurul unei idei călăuzitoare. [5, pag. 1]

În opinia cercetătorului Petru Railean ca principiu al dreptului, Justiția presupune opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât și în procesul de aplicare a normelor juridice. Justiția (ca principiu fundamental al dreptului) este apreciată ca un criteriu important prin prisma căruia sunt verificate prescripțiile dreptului pozitiv. [6, pag. 153]

Autorul român Petru Miculescu [7, pag.134] identifică statul cu dreptul, reduce și asimilează statul cu ordinea juridică, făcând din stat pur și simplu personificarea ordinii juridice și produsul determinațiilor sale: statul nu este nimic altceva decât celălalt nume al ordinii juridice.

Relevanțele statului de drept se referă la capitolul democrație, potrivit indexului anual al democrațiilor întocmit de grupul britanic The Economist, un clasament anual ce ia în calcul cinci criterii și care ierarhizează anul acesta 167 de țări. Pentru anul 2022, Indexul Democrației a fost publicat pe 02 februarie 2023 pe mai multe site-uri de știri.

Studiul are patru zone de clasificare: regimuri autoritare, regimuri hibride, democrații deficitare și democrații depline. Pentru întocmirea clasamentului, sunt luate în calcul cinci categorii de criterii: procesele electorale și pluralismul, funcționarea guvernului, participarea politică, cultura politică și libertățile civile.

Republica Moldova a obținut un scor de 6,23 și s-a clasat pe locul 69, la fel ca și România (locul 62), se încadrează în categoria „democrații deficitare”. În 2021 era aleasă drept „țara anului” de „The Economist”, pentru că își îmbunătățise cel mai mult imaginea.

Potrivit raportului, situația democrației în lume s-a îmbunătățit ușor în 2022, după ridicarea restricțiilor antiCovid, dar s-a deteriorat semnificativ în Rusia după invazia acesteia în Ucraina.

Mai puțin de jumătate din populația lumii (45,3%) trăiește într-o democrație, iar mai mult de o treime – 36,9% – în regimuri autoritare, în principal în Rusia și China. Puțin mai puțin de 8% din populație trăiește într-o „democrație deplină” – acest grup include peste 20 de țări, printre care Canada, Suedia și Uruguay.

În Europa există șase țări cu „regim hibrid”: Turcia (locul 103, scor 4,35), Bosnia (locul 97, scor 5), Kosovo, Georgia (locul 90, scor 5,20), Ucraina (locul 87, scor 5,42) și Armenia (locul 82, scor 5,63).

Rusia este țara în care nivelul democrației a scăzut cel mai mult în 2022, ajungând pe locul 146 din 167 de țări, mai jos decât state precum Burkina Faso și Haiti, potrivit Indexului democrației.

Conform clasamentului organizației Transparency International privind indicele percepției corupției, publicat pe 30 ianuarie 2024, Moldova a urcat față de ediția anterioară, unde se afla pe locul 91 în lume, ajungând pe locul 80, cu un scor (42 de puncte) egal cu țara percepută drept cea mai coruptă din Uniunea Europeană: Ungaria.

Făcând o comparație între anii trecuți, Republica Moldova a progresat în fiecare an mai mult. Moldova a ocupat în clasament locul 105 în lume în 2021, în 2022 - locul 91, iar acum este pe 76.

În raportul Transparency International, Moldovei i se rezervă anul aceasta un loc special, de „țară de urmărit”, grație „progresului constant” pe care l-ar fi făcut. Moldova, spun autorii raportului, a luat măsuri „semnificative” pentru a reduce interferența în judiciar, inclusiv din partea politicianilor. Este lăudată legea accesului la informație, ca și programul de combatere a corupției pe 2024-2028.

Într-un nou index al libertății presei publicat la 3 mai de organizația Reporteri Fără Frontiere (RSF), cu sediul la Paris, R. Moldova figurează pe locul 28 în lume, între Australia și Austria, înaintea multor țări din Uniunea Europeană, inclusiv a vecinei privită de unii ca un model, România. Noul salt i-a surprins chiar și pe unii jurnaliști de la Chișinău încrezători în progresele țării și breslei lor. Pe de altă parte, organizația franceză atașează clasamentului constatări negative despre subordonarea presei moldovene intereselor politice, despre autocenzură și despre insultarea și intimidarea jurnaliștilor de către autorități.

În 2021, Moldova se afla în clasamentul RSF tocmai pe locul 89, după Haiti sau Lesotho. Marele salt l-a făcut peste un an, în 2022, când era deja în index pe locul 40. Saltul acela de aproape 50 de poziții a avut loc însă după ce RSF a schimbat metodologia de evaluare a libertății presei, atrăgând de atunci atenția că „trebuie avut grijă când se fac comparații între indexurile dinainte și de după 2021”.

În linii mari, indexul RSF este în armonie cu alte asemenea clasamente globale, mai puțin cunoscute sau „disipate” în studii mai largi despre democrație: în frunte sunt de obicei țări nordice europene, la coadă Rusia, Coreea de Nord, China, Cuba sau țări în conflict armat.

Potrivit raportului, publicat miercuri, 25 octombrie 2023, Republica Moldova ocupă locul 68 în „Indexul Statului de Drept” din anul 2023, care măsoară nivelul la care 142 de țări din lume aderă la principiile statului de drept, realizat de World Justice Project (WJP). Țara noastră a urcat două poziții față de anul precedent, cu un scor de 0.53 de puncte. [8]

În concluzie, respectarea statului de drept este esențială pentru însăși funcționarea statelor-membre ale Uniunii Europene, pentru aplicarea eficace a legislației europene, pentru buna funcționare a pieței interne, pentru menținerea unui mediu favorabil investițiilor și pentru încrederea reciprocă, concomitent esența statului de drept este protecția jurisdicțională efectivă, care necesită sisteme naționale de justiție independente, eficiente și de calitate.

Referențe bibliografice

1. Bărbieru C. Statul de drept în epoca contemporană, 2009, Ploiești, pag 3. (accesat la 28.02.2024);
2. Constituția Republicii Moldova, art. 1, alin. 3 (accesat la 28.02.2024);
3. Negru B. PROBLEMELE CONSTITUIRII STATULUI DE DREPT ÎN REPUBLICA MOLDOVA, Republica Moldova, pag. 2, 2012 (accesat la 29.02.2024);
4. Mîndru V. Parcursul european al Republicii Moldova – aspecte socio-economice și juridice. Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău 2021, nr. 2 (186) (accesat la 29.02.2024);
5. Negru B. Problemele fundamentale ale principiilor dreptului, Republica Moldova, pag. 1, 2013 (accesat la 29.02.2024);
6. Railean P. Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept, monografie, Chișinău, 2015 (accesat la 01.03.2024);
7. Dr. Miculescu P. Statul de drept, editura Lumina Lex, 1998, București (accesat la 01.03.2024)
8. <https://www.jurnal.md/ro/news/03f3d81b0edc2861/indexul-democratiei-2022-ce-loc-ocupa-moldova-in-clasamentul-global-rusia-cu-cea-mai-mare-scadere.html>
<https://moldova.europalibera.org/a/moldova-a-mai-facut-un-salt-in-clasamentul-coruptiei-transparency-international-/32796479.html>
<https://moldova.europalibera.org/a/moldova-pe-locul-28-in-lume-la-libertatea-presei-intre-australia-si-austria-rfr-/32391558.html>
<https://noi.md/md/societate/republica-moldova-pe-locul-68-in-clasamentul-mondial-al-statului-de-drept-din-2023> (accesat la 01.03.2024).